

COSTA RICA

FOLKMÄNGD: 4,3 milj. / HUVUDSTAD: San José

GRUNDLÄGGANDE ILO-KONVENTIONER SOM RATIFICERATS: 29 - 87 - 98 - 100 - 105 - 111 - 138 - 182

■ Det finns fortfarande många juridiska hinder för organisering i offentlig och privat sektor. I praktiken möter fackföreningsmedlemmar och de som försöker bli det många problem, framför allt i den exportorienterade jordbruksindustrin. Kollektivavtalen som täcker offentlig sektor har monterats ner och myndigheterna blundar när kollektiva förhandlingar inte erkänns. Kränkningarna av fackliga aktiviteter och medlemmar har ökat i Costa Rica.

LAGSTIFTNINGEN

Enligt lag har löntagare rätt att fritt ansluta sig till fackliga organisationer utan några tillstånd i förväg. Fackföreningar kan bilda federationer och konfederationer och ansluta sig till internationella organisationer. En fackförening måste ha minst 12 medlemmar, vilket gör att anställda på småföretag vägras rätten att organisera sig. Regeringen har upprepade gånger struntat i ILO:s rekommendation om att avskaffa den gränsen.

Inget skydd

Endast en mycket begränsad grupp fackliga representanter har lagstadgat skydd mot avskedanden och i praktiken respekteras inte det skyddet. I stället har nya skäl för avskedanden införts som enbart gäller fackliga ledare. Arbetsgivare har ingen lagstadgad skyldighet att styrka skäl till avskedande av anställda som omfattas av facklig immunitet.

Lagstiftningen föreskriver komplicerade administrativa procedurer hos den nationella arbetsinspektionen (DNIT) för återanställning av fackliga ledare som avskedats på osakliga grunder. Också när en kränkning bevisats bortom alla tvivel måste DNIT överlämna ärendet till domstolarna för en rättsprocess som kan ta många år. Det finns inga garantier för gottgörelse för förluster som uppstått eftersom det inte finns några rättsliga mekanismer för att tvinga en arbetsgivare att åtyda domstolsbeslutet och återta den drabbade.

Inget författningensligt skydd av föreningsfriheten

Till skillnad från vad som gäller i fråga om mänskliga rättigheter har författningsdomstolen vägrat lagligt skydd för den som försvarar föreningsfriheten. Det, tillsammans med arbetsinspektionens och domstolarnas långsamma och ineffektiva arbete, bidrar till att de fackliga rättigheterna inte har något skydd alls.

Utländska medborgare utestängda

Utländska medborgare får inte ha förtroendeuppdrag eller befogenheter i fackliga organisationer. Också i detta fall har regeringen flera gånger struntat i ILO:s rekommendationer om ändring av detta.

Strejkrätt

I den privata sektorn tillåts strejker officiellt, under förutsättning att strikta villkor uppfyllts. Minst 60 procent av företagets anställda måste stödja strejken och det anses för högt i ILO:s normer. För att styrka stödet måste de fackliga organisationerna namnge dem som ställer upp på strejken. Dessutom måste långdragna rättsliga procedurer iakttas.

Strejker tillåts i offentlig sektor, med undantag för oumbärlig verksamhet där det råder strej克福bud. Det finns en utförlig lista på oumbärlig verksamhet, som järnvägs-, sjö- och flygtransporter samt lastning och lossning i hamnar och på varv. Detta överensstämmer inte med ILO:s definition av oumbärlig verksamhet.

Kollektiva förhandlingar

Arbetsgivarna är skyldiga att förhandla om kollektivavtal med fackliga organisationer som begär det och representerar minst en tredjedel av de anställda.

Det finns emellertid risk för att kollektiva förhandlingar försvinner helt. Ett beslut i författningsdomstolen i maj 2006 innebar att kollektivavtal som slutits i vissa offentliga organ, institutioner och företag blev författningsvidriga. Detta och liknande fall har betytt att allt fler offentliganställda förlorar rätten att förhandla kollektivt. Det skapar en rättspraxis som i strid med de skyddsprinciper som tidigare fanns. Synen på kollektivavtal som instrument med vars hjälp fackliga organisationer kan uppnå förmåner utöver lagstadgade miniminormer håller på att försvinna helt och hållet. I december 2006 lämnade fyra centralorganisationer, CTRN, CMTC, CGT OCH CCTD/RN in en officiell anmälan till ILO.

Till råga på allt lades lagförslaget om ratificering av ILO:s konvention 154 om kollektivavtal, som parlamentet behandlat, definitivt på hyl-

lan i år.

■ RÄTTIGHETERNA I PRAKTIKEN

Ständiga misslyckanden att skydda fackliga rättigheter

Det är utomordentligt svårt att utöva de fackliga rättigheterna i praktiken. Det finns praktiskt taget inga fackliga organisationer i den privata sektorn och Arbetsmarknadsministeriet får hela tiden in klagomål om antifackliga trakasserier i de få privatföretag där fackföreningar finns. I offentlig sektor finns det många fler, men regeringen, handelskamrarna och medierna utsätter dem för en ständig kampanj för att dessa inte ska erkännas längre. Följden är att Arbets- och socialministeriets skyldighet att främja föreningsfriheten ignoreras fullständigt och det finns inga sätt att komma till rätta med det. Staten är alltså medskyldig till kränkningarna och de facto direkt ansvarig för bristen på skydd för fackliga rättigheter.

Frihet att avskeda och flexibilitet: strategier mot facket

De fackliga organisationerna har länge klagat över att arbetsgivare i privat sektor vägrar erkänna dem och avskedar anställda som försöker gå med i en fackförening. Sådana avskedanden håller på att bli det främsta hindret för bildandet av nya fackföreningar i privat sektor. Ökningen av sysselsättningen i den informella ekonomin, korttidskontrakt och användning av underentreprenörer ökar löntagarnas osäkerhet samtidigt som de som har fasta arbeten och vill organisera sig skräms bort. På samma sätt hindrar "flexibla" kontrakt alla organiseringsförsök.

Medskyldiga myndigheter och långsamma och verkningslösa procedurer

Sådant agerande är visserligen olagligt men tolereras av myndigheterna och straffen är alldeles för milda för att vara avskräckande. På grund av de komplicerade procedurerna som krävs tar en begäran om att osakligt avskedade ska återfå jobben i genomsnitt tre år att behandla och det är tillräckligt lång tid för att en facklig organisation ska kunna slås ut. DNIT:s bekräftelse på kränkningar dröjer i regel mer än de två månader som författningsdomstolen förutsatt. När det så småningom kommer till rättegång kan det dröja flera år innan dom avkunnas. Under tiden brukar löntagarna ge kampen förlorad.

Domstolarna och arbetsinspektionen arbetar utomordentligt långsamt och ineffektivt. Det finns inte tillräckligt många arbetsinspektörer för att täcka de olika konflikter som uppstår under kränkningar av föreningsfriheten.

"Solidarismo" och andra antifackliga krafter

Ett av de största hindren för fri facklig verksamhet är "solidaristakulturen" som är djupt rotad. Rörelsen skapades ursprungligen på 1940-talet för att motverka de fackliga organisationernas stora framgångar. Solidaristaföreningar gav löntagarna vissa förmåner i utbyte mot att de lovade att inte strejka och gick med på att undvika andra former av motsättningar.

Förkämparna för "solidarismo", som på 1980-talet var ansvariga för nedmontering av fackföreningarna på bananplantagerna är fortfarande fackets främsta motståndare. Enligt rapporter från fackligt aktiva är "löntagarrepresentanterna" från Escuela Social "Juan XXIII" företagsrevisorer och driver antifackliga kampanjer på banan- och ananasplantager. Medan anhängarna av fackföreningar varje dag kämpar för att organisera sig, har representanterna från "Juan XXIII" företagets fulla stöd i sina antifackliga aktiviteter.

Statistik visar att det går fyra "solidaristaföreningar" på varje fackförening, i synnerhet i privat sektor. Uppmuntran av "permanenta löntagarkommittéer" som är erkända i lagen, är en annan arbetsgivarstrategi för att neutralisera fackliga organisationers arbete.

Praktiskt taget inga kollektiva förhandlingar i privat sektor

I den privata sektorn har kollektiva förhandlingar minskat till ett minimum. I stället för kollektivavtal finns det många "direktöverenskommelser" med oorganiserade arbetare som samlas i "permanenta löntagarkommittéer". Lagen tillåter att sådana kommittéer bildas om det finns minst tre anställda. För att en fackförening ska erkännas om förhandlingspart måste den ha 12 medlemmar och representera minst en tredjedel av de anställda. De fackliga organisationer har kritiserat att "direkta överenskommelser" i de flesta fall föredras av arbetsgivarna, som ett sätt att hindra bildandet av fackföreningar och slippa teckna och tillämpa kollektivavtal. Arbetsgivarna uppmuntrar också utveckling av "solidarismo".

Expansion av ananasplantager följer den antifackliga modellen från bananplantagerna

Trakasserier av fackföreningar förekommer dagligen på ananasplantagerna. Företagen cirkulerar svarta listor för att inte anställa dem som gått med i facket. Avskedanden görs löpande och fackföreningsmedlemmar diskrimineras och utsätts för hårdare tryck och hotelser, eller erbjuds förmåner för att gå ur facket. En vanlig taktik som används på plantagerna för att försvaga facken är att erbjuda fackliga ledare bättre jobb och andra förmåner om de avgår.

Frizoner utan fackföreningar

De få organiserade arbetarna i frizonerna drabbas också av trakasserier och osakliga avskedanden. De få arbetsinspektörerna klarar inte av att hantera de många osakliga avskedandena som förekommer. I praktiken sker praktiskt taget inget organiseringsarbete i frizonerna.

■ KRÄNKNINGAR UNDER ÅR 2006

Bakgrund

Den 8 maj tillträdde Oscar Arias och hans regering. Den förklarade att en av dess viktigaste uppgifter var att underteckna frihandelsavtalet (FTA) mellan Centralamerika och USA. Detta hade varit en av de största tvistefrågorna mellan landets fackförenings- och arbetarrörelse och regeringen. Frihandelsavtalet upphäver en rad viktiga löntagarrättigheter som är inskrivna i Costa Ricas författning, som strejkrätten.

Författningsdomstolens antifackliga rättspraxis

Författningsdomstolen har röstat utifrån en selektiv tolkning av arbetsmarknadslagen som undergräver föreningsfriheten. Två omröstningar under året visade domstolens antifackliga inställning. I den första avlogs en begäran om föreläggande från Asociación Nacional de Empleados Públicos y Privados (organisation för både offentlig- och privatanställda) mot de lokala myndigheterna i Guácimo som vägrat låta fackföreningsledaren Yahaira Chambers Moya delta i styrelsemöten. Domstolen hävdade att rätten att delta i fackliga aktiviteter inte var absolut, utan beroende av företagets eller institutionens arrangemang. Den andra domen stödde lokala myndigheter i Nicoya i en konflikt om felaktigt avdragna fackföreningsavgifter. Domstolen fann att för att sådana avdrag ska kunna göras, måste den fackliga organisationen visa att personen i fråga vill att så skulle ske. Fackföreningen ansåg att det var ett onödigt krav.

Domstolen avlog också två ytterligare krav på förelägganden från ANEP under året, i båda fallen rörande föreningsfrihet, med motiveringen att rätten inte automatiskt förtjänar skydd. Begäran om föreläggande mot ledningen för centralregionens arbetsinspektion avlogs eftersom ledningen inte accepterade ett beslut av arbetsinspektörer som undersökt anmälningar rörande verkställande direktörens antifackliga metoder på Instituto Nacional de la Mujer (ett statligt institut för kvinnofrågor), inklusive hotelser mot två fackliga ledare. Domstolen avlog också begäran om föreläggande för underlåtenhet att iakttä föreskrivna procedurer i samband med osakligt avskedande av två av ANEP:s ledare i staden Nicoya.

Flera kollektivavtal förklaras författningsvidriga

Nedmonteringen av kollektivavtal har fortsatt under medverkan av författningsdomstolen. En rad beslut i domstolen i maj och oktober annullerade några konkreta artiklar och normer som ingick i de sju kollektivavtal som täcker den offentliga sektorn. De senare befanns författningsstridiga därför att de gav större förmåner än vad som föreskrivs i arbetsmarknadslagen, och eftersom dessa förmåner inte var tillgängliga för alla arbetare i hela landet borde de betraktas som "irrationella och oproportionerligt stora privilegier". I år drabbades följande organisationer: Det statliga elbolaget, Postverket på Atlantkusten, Försäkringsinstitutet, Socialförsäkringsmyndigheten i San José, den nationella socialförsäkringsmyndigheten, "Consejo Nacional de Producción" (statligt produktionsråd) och Banco Popular. Bland rättigheter som avskaffades eller drogs ner fanns lönetillägg för fackligt aktiva så att de ska kunna organisera medlemmar, ekonomiska bidrag till anställda och deras familjer, avgångsvederlag i händelse av avskedanden, bonusar och löneökningar.

Existerande kollektivavtal kränks eller ignoreras

Den 7 april avvisade appellationsdomstolen i arbetslivsärenden ett mål som anställda på Socialförsäkringsmyndigheten inlett om sitt kollektivavtal. Domstolen ansåg att avtalet inte längre kunde anses vara i kraft eftersom författningsdomstolen förklarat det författningsvidrigt och tvingade de klagande att betala rättegångskostnader.

Den 4 maj avvisade appellationsdomstolen i regionen Atlántica krav från en arbetare som krävde lön enligt ett kollektivavtal. Domstolen ansåg att avtalet inte kunde ta över lagen eftersom det i så fall skulle ge arbetare obegränsade förmåner.

Fem fackliga organisationer, ANDET, ANEP, ANRO, SITET och SINACO, tecknade kollektivavtal med statliga postverket (Empresa Correos de Costa Rica S.A.) och överenskommelsen godkändes av Arbets- och socialministeriet den 9 juni. Ledningen för postverket beslutade emellertid att låta avtalet anstå eftersom den ansåg att löntagarnas rättigheter gick utöver vad som angavs i arbetsmarknadslagen.

Den statliga förvaltningen av tryckta medier (Administración de Prensa Impresa) uppfyllde inte sina ekonomiska åtaganden enligt kollektivavtalet som under året tecknats med ANEP, med hänvisning till att man inte hade något anslag för dem.

Angrepp på fackligt kontor

Den 24 maj, strax innan ILO-konferensen i Genève och en dag efter det att CTRN offentligt protesterat mot frihandelsavtalet och urholkeningen av garantier om kollektivavtal, blev organisationens kontor genomskött av okända personer som angrep fem anställda, förstörde en del material och stal elektronisk utrustning och dokument med information om klagomål som man arbetade med för att lämna in till ILO:s kommitté för föreningsfrihet under konferensen. Angriparna kände till konfederationens ledare, Rodrigo Aguilar, och hade också annan information, vilket tydde på att det inte rörde sig om något vanligt brott.

Dödshot

Albino Vargas, facklig ledare i offentlig sektor, fick en rad dödshot i anonyma meddelanden. Alla gick ut på att han, om han inte gav upp kampen mot frihandelsavtalet, skulle gå samma öde till mötes som Parmedio Medina, en costarikansk journalist som mördades år 2001.

Fackföreningsledare dömd till fängelse

Den 6 november dömdes Orlando Barrantes, facklig ledare för organisationen CONATRA, till två års fängelse villkorligt, med order om att inte begå nya brott under tre år. Det handlade i realiteten om ett bråk under en strejk i provinsen Limón i december 2000, mellan demonstranter och kravallpolis som försökte gripa dem men hindrades av folkmassan. Inrikesministeriet omvandlade detta till "kidnappning" och kvarhållande av polis "för lösensumma". Dessa var de påhittade anklagelserna mot Barrantes och de speglar tendensen att kriminalisera facklig verksamhet. Enligt de fackliga organisationer som stödde Orlando vid rättegången, var vittnesmålen mot honom falska och manipulerade av ministeriet. Den fackliga ledaren beslutade sig för att överklaga.

Fackföreningar på bananplantager nedmonterade

På bananplantagen Finca Cariari 4 som tillhör BANACOL, ett företag som levererar till multinationella Chiquita, bildade några medlemmar av fackföreningen Sindicato de Trabajadores de Plantaciones Agrícolas (SITRAP) en branschkommitté den 20 mars. Inom två månader hade sju fackföreningsmedlemmar blivit avskedade, bland dem två från kommittén några dagar efter det att kommittén bildats av SITRAP.

Ledningen införde omedelbart en rad åtgärder för att utöva påtryckningar på medlemmarna och få dem att lämna facket: förflyttning till tyngre arbete med längre lön, hotelser om att svartlista dem och deras familjer hos alla företag i regionen, högre kvalitets- och produktivitetskrav och flera omotiverade bestraffningar. Ledningen erbjöd också förmåner för dem som gick ur facket: en dagslön och reseersättning för att lämna in medlemskortet, fria frukostar och luncher om de gjorde det, högre löner etc. Dessutom bedrevs en ihärdig kampanj med svartmålning av fackföreningen, psykologiska påtryckningar på alla för att de inte skulle ansluta sig, hot om att lägga ner plantagen och vägran att erkänna fackföreningskommitténs åtgärder. För att ytterligare försvaga den sänkte ledningen fackföreningsavgiften vid löneavdragen och vägrade skicka pengarna till facket. Samtidigt uppmuntrade företaget allt antifackligt arbete som bedrivs av anhängare av Escuela Social Juan XXIII och medlemmar i den permanenta löntagarkommittén. Deras information till medlemmar stöddes och de fick hålla möten under arbetstid. De som uppmuntrade fackföreningsmedlemmar att gå ur fick särskilda bonusar och kunde röra sig fritt runt plantagen.

Bananföretaget Compañía Bananera Atlántica Limitada (COBAL), ett annat dotterbolag till Chiquita, anmälades av lantarbetarorganisationen Sindicato Industrial de Trabajadores Agrícolas, Ganaderos, Anexos de Heredia (SITAGAH), för osakliga avskedanden och psykiska trakasserier av fackföreningsmedlemmar på företaget, inklusive några medlemmar av styrelsen. Förutom att sparka dem satte företaget upp dem på svarta listor för att de inte skulle kunna få arbete på andra plantager eller företag.

Omöjligt bilda fackföreningar på ananasföretag

Det är omöjligt att bilda fackföreningar på Piña Fruit SA som säljer sina produkter till Dole och är känt för sina fruktansvärda arbetsvillkor och ständiga kränkningar av arbetarnas rättigheter. Den 2 juni organiserades en första grupp anställda av SITRAP. Företaget förbjöd fackföreningsmedlemmarna att komma in på plantagerna för medlemsvärkning och startade omedelbart en antifacklig kampanj med stöd av medlemmar av den permanenta kommittén och representanter från Escuela Social Juan XXIII, solidaristarörelsens främsta förespråkare. Strategin innebar att man hotade arbetare som inte lämnade fackföreningen med att man skulle stänga plantagerna. De besökte plantagerna och talade med arbetarna och berättade för dem om bananplantagerna som stängts under 1980-talet. Fackföreningsmedlemmar fick se en video på företagets kontor, med våldsamma situationer som orsakats av fackföreningsmedlemmar på bananplantagerna och den mänskliga nöd som nedläggningen av plantagerna i söder orsakat. Eländet skyllades på förekomsten av fackföreningar i regionen. Alla dessa aktiviteter ägde rum under arbetstid och betalades av företaget.

I september 2006 upptäckte Arbets- och socialförsäkringsministeriet att fackföreningen blev trakasserad på Collin Street Bakery som är leverantör av ananas till Dole, och att det fanns problem med förhandlingar om kollektivavtal och friheten för det fackliga arbetet.

Avskedanden utan hänsyn till rätten till skydd för facket

José Ángel Martínez Giraldo och Marvin Santiago försökte bilda en fackförening på investmentbolaget Inversiones Tapachula S.A. bara för att få sparken dagen efter sitt första möte tillsammans med alla övriga mötesdeltagare.

På det statliga turistinstitutet blev ordföranden och sekreteraren i ANEP:s avdelning, Marco Tulio Picado Méndez och María Eugenia Poveda, sparkade den 1 maj, i vad som påstods vara en omstrukturering av institutet.

Fackföreningen SINTRAINDECO bildades på det nationella direktoratet för samhällsutveckling (DINADECO) och en månad senare, i juli, blev två medlemmar av styrelsen och tre av undertecknarna av stiftelseurkunden avskedade. I slutet av år 2006 hade DNIT fortfarande inte besvarat anklagelserna om trakasserier av facket och orättfärdiga anställningsförhållanden.

Ingen facklig ledighet

ANEP anmälde turistinstitutets omotiverade avslag på ansökan om ledighet för fackligt arbete och begränsningarna av antalet personer som kan delta i sådan verksamhet.

ANEP meddelade också att den lokala myndigheten i Coronado fortsatte vägra Elena Fernández Ramos ledigt för fackliga möten. Hon är ordförande för ANEP:s avdelning där.